

E-mail gemeente@oss.nl
www.oss.nl

Postbus 5
5340 BA Oss

Wilt u bij uw reactie de
datum van deze brief en
ons kenmerk vermelden?

Datum	Ons kenmerk	Behandeld door Stuurgroep Religieus Erfgoed Oss	Doorkiesnummer -
Onderwerp Tussenrapportage Kerkenvisie Oss		Uw kenmerk -	Aantal bijlagen -

Geacht College,

De gemeente Oss is door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) geselecteerd als één van de landelijke pilotgemeenten voor het opstellen van een integrale kerkenvisie. Hiervoor wordt een financiële tegemoetkoming van het Rijk ontvangen.

In maart van dit jaar is een start gemaakt met de werkzaamheden om te komen tot een gemeentelijke kerkenvisie. Met het opstellen van een gemeentelijke kerkenvisie wordt uitwerking gegeven aan de afspraken in het coalitieakkoord, waarin wordt gezegd dat de gemeente een proactieve rol zal pakken gericht op het verbinden van betrokken partijen rond het religieuze erfgoed.

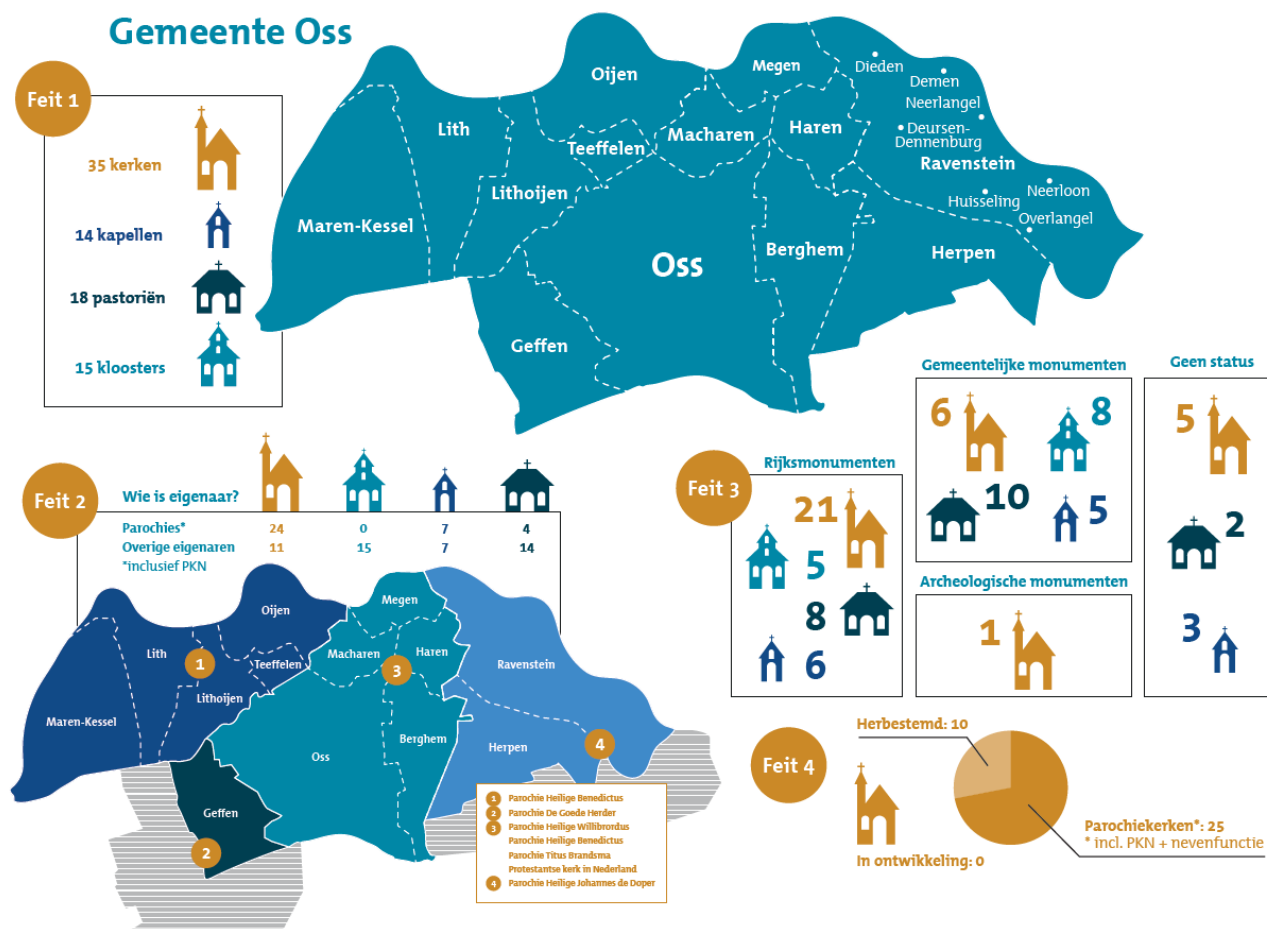
Wat is de aanleiding voor deze informatiebrief?

In deze brief informeert de Stuurgroep Religieus Erfgoed Oss u over de aanpak en stand van zaken van de gemeentelijke kerkenvisie voor Oss. Graag nemen wij u mee in het proces en delen we met u de eerste bevindingen.

Oss: religieus erfgoed prominent aanwezig

De gemeente Oss telt ca. 140 religieuze objecten. Hiertoe behoren onder andere cultuurhistorisch waardevolle kerkgebouwen, pastorieën, kloosters, wegkapellen, voormalige synagogen, moskeeën en grafmonumenten. Daarvan zijn er 71 rijksmonument en 41 gemeentelijk monument.

Er zijn in de gemeente Oss 35 als gebedshuis gebouwde kerkgebouwen. Daarvan zijn er al 10 herbestemd en in particulier eigendom. Opvallend is dat de gemeente Oss 1 kerkgebouw (voor de eredienst in gebruik) in eigendom heeft, nl. de Garnizoenskerk in Ravenstein. Verder zijn er nog 5 gebouwen waar nieuwe christelijke kerkgenootschappen huizen en 4 moskeeën. De moslimgemeenschap en de nieuwe christelijke kerkgenootschappen maken gebruik van gebouwen die indertijd voor een ander gebruik zijn opgericht en tellen volgens de richtlijnen van RCE niet mee voor de eredienst. Om het beeld van het religieus te leven te completeren zal in deze notitie daar toch in het kort aandacht aan worden besteed.

* Bij feit 4: sinds kort speelt een herbestemmingsidee voor de Luciakerk in Ravenstein

De gemeente Oss omvat een gebied dat in historisch opzicht zich op een bijzondere wijze heeft ontwikkeld. Het Land van Ravenstein en het Graafschap Megen waren ten tijde van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (1588-1795), in het bijzonder na de Vrede van Münster (1648), katholieke enclaves binnen Staats-Brabant, waar de Nederduitse Gereformeerde Kerk de staatskerk was. Binnen de katholieke enclaves vestigden zich verschillende kloosters, waarvan een beperkt aantal tot op de dag van vandaag nog een religieuze functie heeft. Andere zijn reeds doorontwikkeld naar een nieuwe gebruiksfunctie, of staan leeg in afwachting op herbestemming. Het bijzondere verhaal rond de kloosters in de vrije enclaves is een markant onderdeel van de Brabantse geschiedenis. In de gemeente Oss komt die bijzondere historie in een aantal imposante kloostercomplexen zichtbaar tot uiting. Om te koesteren... en het biedt potentie, onder meer op het gebied van erfgoedtoerisme. Hoewel kloosters buiten de scope van de kerkenvisie vallen, is het aanbevelenswaardig dit nader uit te werken. Bijvoorbeeld in het gemeentelijk erfgoedbeleid en de gemeentelijke Omgevingsvisie.

Prominent deel uit makend van de gemeente Oss zijn ook de vele kerkdorpen. De kerk is daar vanouds het zichtbaar middelpunt. De meeste van deze dorpskerken hebben de status van rijksmonument. Van de kerkgebouwen in de gemeente Oss hebben er nog circa 30 een religieuze functie. Maar hoe lang is dit nog het geval? De gemeente Oss staat de komende jaren voor een grote opgave van vrijkomende kerkgebouwen.

Geloofsgemeenschappen in de gemeente Oss

In de gemeente Oss zijn verschillende kerkgenootschappen actief. Vanouds zijn de RK Kerk en de Nederlands Hervormde Kerk sterk aanwezig, alsook wordt vanaf 1764 de Joodse geloofstraditie actief beleden. Vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw zijn er andere geloofsgemeenschappen bijgekomen, waaronder moslims en evangelische christelijke groepen. Momenteel bestaan in Oss de volgende geloofsgemeenschappen:

Rooms-Katholiek

Circa vijf jaren geleden is een herindeling van RK-parochies in gang gezet, bedoeld om het aantal parochies flink te verminderen. De redenen van de herindeling zijn onder meer gelegen in de afname van het kerkbezoek en het tekort aan priesters. Het fusieproces heeft geresulteerd in zes nieuwe RK-parochies die binnen het grondgebied van de gemeente Oss actief zijn: parochie H. Willibordus, parochie H. Benedictus, parochie De Goede Herder, Titus

Brandsmaparochie, parochie H. Johannes de Doper, Parochie van de Goddelijke Barmhartigheid (Poolse parochie).

De Remigiusparochie in Lithoijen en de H. Benedictusparochie in Teeffelen hebben zich hier niet bij neergelegd en willen zelfstandig blijven. Onlangs heeft het Vaticaan de fusie van de Remigiusparochie in Lithoijen, die opging in de H. Benedictus parochie, teruggedraaid. Wat de impact van dit besluit is, is nu nog niet duidelijk.

In de gemeente Oss zijn verder nog twee actieve kloostergemeenschappen:

- Megen: Franciscanen
- Megen: Clarissen.

Verder is er een voortzetting van het karmelietenklooster in de Karmelkring Oss.

Protestant (PKN) - evangelisch

In 2004 zijn de Nederlands Hervormde Kerk, de Gereformeerde kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk gefuseerd tot Protestantse Kerk in Nederland (OKN). In de gemeente Oss zijn er momenteel drie PKN-geloofsgemeenschappen: in PKN Oss (Paaskerk), PKN Lith en Oijen, PKN Ravenstein.

Daarnaast zijn er meerdere evangelische gemeenten ontstaan. Dit zijn protestantse gemeenschappen en groepen die niet tot de traditionele protestantse kerkgenootschappen behoren. Het gaat hier om:

- Evangelische Gemeente Crosspoint (<https://kerkinoss.nl>).
Deze pinkstergemeente houdt vanaf 1 januari 2019 haar bijeenkomsten in de Pinksterterp. Dit gebouw zit vast aan de Paaskerk.
- City Life Church Oss (<https://www.levend-evangelie.nl>).
Deze gemeenschap kerkt in een gebouw op bedrijventerrein de Koepel (Palestrinastraat 10 in Oss).
- Revival Gemeente (<https://www.revivalgemeente.nl>)
De bijeenkomsten worden gehouden in Montessorischool Elzeneind aan de Staringstaat 6-10 in Oss.

Christelijk - divers

In Oss worden in de Koninkrijkszaal in het pand Schimmelpennickstraat 5 bijeenkomsten van Jehovah's Getuigen gehouden.

Verder is er Stichting De Heraut, die zich inzet voor het uitdragen en het beleven van het Esoterisch Christendom: <http://www.stichtingdeheraut.nl/index.php/de-heraut>

Joods

Al in de Middeleeuwen werd er melding gemaakt van joodse inwoners van Oss. Een echte Joodse geloofsgemeenschap kon zich vanaf het midden van de achttiende eeuw vormen, dankzij het tamelijk tolerante toelatingsbeleid van het Osse stadsbestuur. In die periode verwierven de eerste joden ook het poorterschap. In het begin van de negentiende eeuw werd in Oss aan de Varkensmarkt een synagoge ingericht in een gehuurd gebouw. In 1831 werd dit gebouw verlaten en werd aan de Koorstraat een nieuwe synagoge gebouwd. Tot aan de Tweede Wereldoorlog vormde dit het centrum van het joodse leven in Oss. Onder meer was er een Joodse school aan verbonden.

Na de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog kon in 1959 aan de Smalstraat een nieuwe synagoge worden ingewijd. Die bestaat nog steeds onder leiding van de Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap Oss (<https://www.nik.nl/nig-oss>).

De oudste joodse begraafplaats van de gemeente Oss lag in het naburige Geffen en is tot 1909 in gebruik geweest. Aan de Heescheweg bij Oss bevindt zich sinds 1888 de nieuwe Joodse begraafplaats.

Moslims

De komst van gastarbeiders vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw, onder andere afkomstig uit Marokko en Turkije, bracht tevens de komst van nieuwe religies met zich mee. Momenteel zijn er in Oss vier moskeeën:

- Ulu Moskee Oss (Watertorenstraat 1a, Oss)
- Stichting Milli Gorus Mescidi Cuma Moskee Oss (Industriepark Oost 5, Oss)
- Ümmet moskee (Coornhertstraat 5, Oss)
- Bilal moskee (Verlengde Torenstraat 1a, Oss).

De Ulu Moskee is gehuisvest in voormalige watertoren, die de status heeft van rijksmonument. De andere moskeeën zijn uit monumentaal oogpunt niet van betekenis en/of zijn gehuisvest in gebouwen die oorspronkelijk een andere functie hadden.

Problematiek

Met name binnen de katholieke en de PKN-geloofsgemeenschappen is er sprake van een teruglopend aantal kerkbezoekers. Daardoor en in het verlengde daarvan door een al maar verslechterende financiële positie kunnen niet alle kerkgebouwen in de toekomst hun

oorspronkelijke functie behouden. Het zoeken naar nieuwe toekomstmogelijkheden is van belang, omdat deze kerkgebouwen veelal de status van rijks- of gemeentelijk monument hebben. Samen met de vaak naastgelegen pastorieën vormen zij belangrijke ankerpunten van identiteit en ruimtelijke kwaliteit. Bovendien vervullen de meeste kerken een spilfunctie binnen de leefbaarheid van de kernen.

Voor kerkbesturen is het afstoten van een kerkgebouw ook een financiële aangelegenheid. De verkoop c.q. herbestemming van een kerk moet de financiële positie van de parochie versterken teneinde zo andere monumentale kerken van de parochie in stand te kunnen houden. Het eerste initiatief voor het afstoten van een kerkgebouwen is een aangelegenheid van de eigenaar i.c. het kerkbestuur.

De kerkenvisie van Oss focust zich op de circa 25 kerkgebouwen en bijbehorende pastorieën die nog in religieus gebruik zijn. Zoals al gezegd, de RCE verstaat onder kerkgebouwen de gebouwde objecten die oorspronkelijk als kerk / gebedshuis zijn opgericht. Het andere religieuze erfgoed telt dus niet mee voor de financiële tegemoetkomingsregeling van het Rijk.

Het opstellen van een gemeentelijke kerkenvisie is op zich niet verplicht. Het is evenwel een zeer bruikbaar instrument om de problematiek van het religieus erfgoed nader te duiden en om een 'infrastructuur' te ontwikkelen gericht op de instandhouding van cultuurhistorisch waardevolle kerkgebouwen. Een kerkenvisie kan ook dienen om (dwars)verbindingen te leggen naar andere beleidsterreinen die voor de gemeente betekenisvol zijn (bijv. erfgoedtoerisme), alsook kan het een bouwsteen vormen voor gemeentelijke activiteiten die wel verplicht dienen te worden opgepakt (bijv. het opstellen van een Omgevingsvisie en Omgevingsplannen). Op grond van de Omgevingswet is de omgang met het cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving een van de zaken die de gemeente dient te 'wegen'.

Inmiddels zijn de eerste stappen om te komen tot een gemeentelijke kerkenvisie gezet. Zie de beschrijving hiervan onder de kopjes 'Aanpak' en 'Ondernomen activiteiten'. In de eindrapportage zullen nadere aanbevelingen worden gedaan voor vervolgbeleid.

Dialogoog

Het primaire doel van een gemeentelijke kerkenvisie is het behoud van (rijks)monumentale kerkgebouwen te bevorderen. Om dat doel te bereiken is het van belang om alle kerkgebouwen in samenhang te bezien. Dat vraagt om een integrale benadering, te meer omdat er veelal verschillende belangen zijn (kerkeigenaren, gemeente, parochianen en leden kerkgenootschap, dorpsraden en wijkcomités, erfgoedorganisaties en andere betrokkenen).

De inzet is om in gezamenlijkheid te werken aan een duurzaam toekomstperspectief voor de kerkgebouwen in de gemeente Oss.

Daarvoor is nodig dat er een dialoog op gang komt tussen stakeholders en dat er een netwerk wordt gevormd, zodat men elkaar weet te vinden in geval een kerk een andere functie gaat krijgen. Communicatie is hierbij het sleutelwoord. Uit de praktijk blijkt dat vroegtijdige communicatie een van de belangrijkste succesbepalende factoren is in het herbestemmingstraject van kerkgebouwen.

Betekenis kerkenvisie

Een kerkenvisie geeft een – globaal – inzicht in de toekomstige gebruiksmogelijkheden van de kerkgebouwen: welke kerkgebouwen blijven hun religieuze functie behouden? Welke kerkgebouwen zijn, of raken op termijn boventallig? Voor alle duidelijkheid, het is de kerkeigenaar i.c. het kerkbestuur die daarover beslist. De realiteit is dat de kerkbesturen momenteel voor zichzelf nog niet altijd duidelijk hebben welke kerkgebouwen (op termijn) overcompleet zijn. Het proces om te komen tot een gemeentelijke kerkenvisie bevordert de (interne) discussie daarover, hetgeen al als winst is te beschouwen in de aanloop naar een kerkenvisie.

De grote maatschappelijke opgave om (rijks)monumentale kerkgebouwen te behouden in combinatie met de grote maatschappelijke betrokkenheid voor religieus erfgoed maakt het opstellen van een gemeentelijke kerkenvisie meer dan ooit noodzakelijk. Een kerkenvisie beschrijft hoe om te gaan met het aanwezige religieuze erfgoed en maakt het mogelijk om strategisch te anticiperen op vrijkomende kerken. Met een kerkenvisie hoeft er niet meer ad hoc te worden gereageerd op het moment dat er een kerk vrijkomt, maar kan er gebruik worden gemaakt van belangrijke informatie die al voorhanden is én er is een netwerk van stakeholders die elkaar weten te vinden om de dialoog te voeren.

Een gemeentelijke kerkenvisie is om meerdere redenen betekenisvol:

1. een kerkenvisie is nodig om de dialoog met de eigenaren van de kerkgebouwen te openen en op gang te houden en verbindingen te bewerkstelligen tussen stakeholders;
2. een kerkvisie verduidelijkt de invalshoeken die betrokkenen hebben rond de instandhouding van religieus erfgoed en bevordert het wederzijdse begrip en respect voor elkaars standpunten;

3. een kerkenvisie is van belang om strategisch te kunnen anticiperen op vrijkomende kerken, zodat er niet meer ad hoc gereageerd hoeft te worden op het moment dat een kerkgebouw vrijkomt;
4. de kerkenvisie vormt een bouwsteen voor het gemeentelijk erfgoedbeleid en voor de nog op te stellen gemeentelijke Omgevingsvisie.

Aanpak

Om te komen tot een gemeentelijke kerkenvisie heeft de gemeente Oss een externe Stuurgroep Religieus Erfgoed aangesteld om het proces te begeleiden en waar nodig te sturen. De Stuurgroep wordt gevormd door drie personen: Roel Augusteijn (o.a. oud-gedeputeerde en oud-burgemeester; inwoner van de gemeente Oss); Caspar de Bonth (voormalig directeur van een restauratiebedrijf, adviseur herbestemming religieus erfgoed); Harry Peters (voormalig directielid van een grote onderneming, voormalig bestuurslid kerkbestuur H. Maria Magdalenakerk in Geffen).

De projectuitvoering is in handen gelegd bij het Monumentenhuis Brabant. Dit is een provinciale steuninstelling op het gebied van monumentenzorg in de provincie Noord-Brabant. Het Monumentenhuis Brabant is al vele jaren werkzaam op het terrein behoud en doorontwikkeling van religieus erfgoed. Vanuit de projectleiding worden contacten onderhouden met RCE en met het landelijke aanspreekpunt voor het pilotproject in Oss.

Ondernomen activiteiten

Om te komen tot een gemeentelijke kerkenvisie zijn/worden er diverse activiteiten ondernomen:

1) Inventarisatie religieus erfgoed in de gemeente Oss.

De website www.reliwik.nl, een landelijke database, heeft hiervoor als basis gediend. Deze is bewerkt en uitgebreid met onder meer (rijks)monumentale grafmonumenten. De eerste resultaten van de inventarisatie zijn terug te vinden in het document 'Overzichtslijst Religieus Erfgoed Gemeente Oss', dat als bijlage is toegevoegd. De komende tijd zal per kerk worden ingezoomd op de uniciteit van het object, de ruimtelijke context van het gebouw, de staat van onderhoud (globaal) en eventueel specifieke andere zaken die spelen.

Voor de kerkenvisie worden alleen die kerkgebouwen of gebedsruimten meegenomen (overeenkomstig de richtlijnen van RCE), die indertijd ook als gebedshuis zijn gebouwd. Dat betekent bijvoorbeeld dat de ISN Oss Ulu Moskee, die is gehuisvest in de rijksmonumentale watertoren aan de Watertorenstraat 1 te Oss, buiten beschouwing blijft.

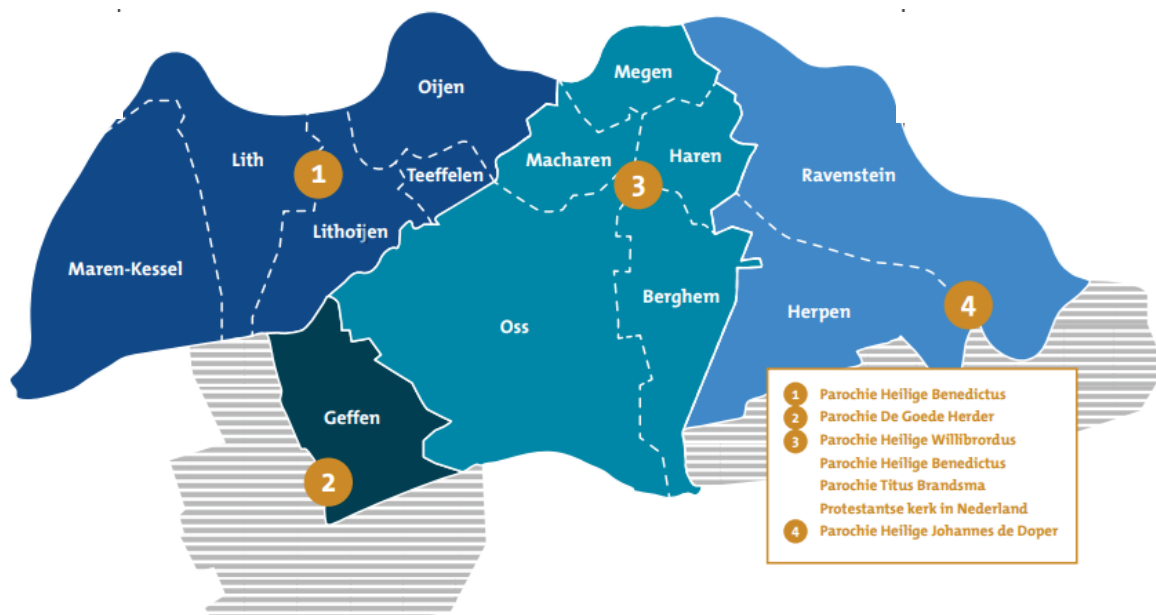
2) *Verkennde gesprekken in de voorfase.*

Met een aantal personen van belangrijke instanties zijn verkennende gesprekken gevoerd om het proces zo goed mogelijk te kunnen doorlopen. Behalve met vertegenwoordigers van RCE en provincie, zijn er oriënterende gesprekken gevoerd met het bisdom van 's-Hertogenbosch. De verwachting was immers, ook gebaseerd op berichten in de media, dat bij RK-kerkgebouwen de problemen rond instandhouding het grootste zijn. Onder meer is gesproken over het beleid en de uitgangspunten van het bisdom bij kerkgebouwen die overcompleet zijn en wat de positie van het bisdom is ten opzichte van de parochiebesturen. In dit verband is het goed om te weten dat RK-kerkgebouwen in eigendom van het parochiebestuur zijn, maar dat bij doorontwikkeling c.q. vervreemding van een RK-kerkgebouw de instemming van het bisdom vereist is.

3) *Consultatieronde langs geloofsgemeenschappen.*

Om de verwachtingen, wensen en ondersteuningsbehoeften in kaart te brengen zijn er inmiddels gesprekken gevoerd met de volgende geloofsgemeenschappen:

- parochie H. Willibrordus
- parochie H. Benedictusparochie
- De Goede Herder
- Titus Brandsmaparochie
- parochie H. Johannes de Doper
- PKN Oss (Paaskerk)
- PKN Lith en Oijen
- PKN Ravenstein
- Ulu Moskee Oss.

Overzichtskartaal met de grenzen van de RK-parochies binnen de gemeente Oss. De grijze arcering toont de situatie van de parochies die gedeeltelijk buiten de gemeentegrenzen van Oss vallen.

Op het overzichtskaartje op de vorige pagina is te zien dat twee parochies gedeeltelijk buiten de gemeentegrenzen van Oss vallen, te weten parochie H. Johannes de Doper (gemeente Oss, gemeente Landerd) en parochie De Goede Herder (gemeente Oss, gemeente Bernheze, gemeente 's-Hertogenbosch). Met deze buurgemeenten zal contact worden opgenomen om te bezien of afstemming van beleid mogelijk is.

4) Gesprekken met dorpsraden, lokale erfgoedorganisaties en andere betrokkenen

In plaatsen waar momenteel discussie plaatsvindt over de toekomst van kerkgebouwen zijn gesprekken gevoerd met dorpsraden, lokale erfgoedorganisaties en andere betrokkenen. Het betreft hier met name de plaatsen Ravenstein en Overlangel.

In een latere fase zullen deze gesprekken ook worden gevoerd met lokale organisaties in andere plaatsen.

Tussentijdse bevindingen

Op basis van onderzoek en de tot nu toe gevoerde gesprekken kan het volgende worden opgemerkt:

Vertrouwen in gezamenlijkheid

Het gaat niet vanzelf om met al die verschillende partijen die betrokken zijn met en/of zich bewegen op het terrein van het religieus erfgoed in gesprek te komen. Het vraagt een basis van vertrouwen om vanuit diverse belangen en invalshoeken met elkaar te spreken over het toekomstperspectief en daarbij open naar elkaar te zijn. Die is niet van nature aanwezig en diverse ervaringen in de afgelopen jaren hebben die basis ondermijnd.

Via het opstellen van een kerkenvisie en de daarmee samenhangende activiteiten, waarvan het aangaan van een open dialoog met elkaar een heel wezenlijk en cruciaal aspect is, wordt een belangrijke stap gezet.

Algemeen

Het zwaartepunt van de kerkenproblematiek in de gemeente Oss ligt bij de RK-gemeenschap. De RK-kerk heeft te maken met een sterke daling van het aantal kerkgangers. De toenemende vergrijzing en minder binding met kerk en geloof zijn hier oorzaken van. Dit leidt ook tot minder inkomsten, terwijl de lasten voor de pastorale taken en het beheer van het vastgoed gelijk blijven of stijgen. De meeste RK-kerken in de gemeente zijn bovendien grote, monumentale gebouwen waarvan de instandhouding gepaard gaat met hoge kosten. Tegelijkertijd is er een groeiend priestertekort, een afname van het aantal pastoraal medewerkers en er zijn steeds minder kwalitatief goede vrijwilligers beschikbaar voor

bestuursfuncties. Deze factoren zijn nu en op de langere termijn van invloed op de continuering van het beheer en de instandhouding van de kerkelijke gebouwen.

Binnen de PKN-gemeenschap spelen vergrijzing en de terugloop van kerkgangers en vrijwilligers ook een rol, zij het in veel mindere mate. De eigenaren van de PKN-kerken geven aan dat er de komende jaren geen problemen met de instandhouding van de gebouwen worden verwacht.

Toekomstbeeld volgens de eigenaren

Met name binnen de parochie H. Johannes de Doper worden grote problemen voorzien. Deze parochie telt 9 rijksmonumentale kerkgebouwen, waarvan 7 gelegen in de gemeente Oss, en 2 grote rijksmonumentale kapellen.

- * De onderhoudstoestand van de Luciakerk in Ravenstein is slecht. Vanwege de gevaarlijke bouwkundige situatie (vallend stucwerk) is de kerk al enkele jaren gesloten. Onlangs is er intensief overleg op gang gekomen naar aanleiding van een nieuwe rijkssubsidiemogelijkheid. Hierover wordt u separaat geïnformeerd door de wethouder.

- * Daarnaast telt deze parochie een aantal kleine kerkdorpen mét hele grote, veel onderhoud vragende rijksmonumentale kerkgebouwen. De hoge instandhoudingskosten in combinatie met de afnemende vitaliteit van de kerkgemeenschap leidt naar de toekomst toe tot probleemsituaties. In Overlangel is discussie of de kerk daar getransformeerd kan worden naar een dorps huis. Met de dorpsraad en andere betrokken burgers zijn hierover reeds gesprekken gevoerd. In Koolwijk is met de lokale gemeenschap daar gesproken over het overnemen van het kerkje.

- * Vanwege het veranderend toekomstbeeld heeft het kerkbestuur van de H. Johannes de Doper enige tijd geleden besloten een onderzoek uit te laten voeren naar de doorontwikkelings- en herbestemmingsmogelijkheden van kerkgebouwen en kapellen binnen haar parochie.

De andere eigenaren van RK-kerkgebouwen geven aan binnen circa vijf jaar geen acute problemen te verwachten omtrent de instandhouding van hun kerkelijk vastgoed. De staat van onderhoud is over het algemeen goed en de bemensing door pastoraal medewerkers en vrijwilligers is nog voldoende op orde. Toch zullen naar alle waarschijnlijkheid, op basis van de gegevens zoals hierboven beschreven, vrijwel alle parochies in de gemeente op de langere termijn (> 10 jaar, maar soms al eerder) te maken krijgen met vraagstukken omtrent de vitaliteit van de kerkgemeenschap en de instandhouding van de gebouwen.

Onder de parochiebesturen heerst er verwarring over de beperkingen voor her- en nevengebruik. De Codex, dit is het wetboek van de RK-kerk, geeft ruimte tot verschillende interpretatie over de mogelijkheden voor neven- en herbestemming. Omdat dit een belangrijk aspect is bij het bepalen van de toekomstrichting voor wat betreft het gebruik van kerkgebouwen, is het van belang dat het bisdom van 's-Hertogenbosch hier duidelijkheid over geeft. Een verruiming van de gebruiksmogelijkheden van een kerkgebouw wordt over het algemeen zeer toegejuicht. Hierbij wordt gedacht aan een functie in het kader van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO), bijvoorbeeld op het terrein van ouderenzorg, of een andere gemeenschappelijke functie. Daarmee kan een economische drager worden gevonden voor de instandhouding van het kerkgebouw en wordt de sociale spilfunctie van de kerk versterkt.

Bij de PKN-kerken is nevengebruik wel toegestaan. Hiermee kunnen er extra inkomsten worden gegenereerd. Hoewel ook binnen PKN vergrijzing en een daling in het aantal kerkgangers waarneembaar is, vormt de PKN in de gemeente Oss een vitale gemeenschap. Met betrekking tot de PKN-kerken zijn er momenteel geen urgente problemen. De staat van onderhoud van de kerkgebouwen is goed. Een bijzondere situatie doet zich voor bij de Garnizoenskerk in Ravenstein. Deze is in eigendom van de gemeente Oss, maar wordt gehuurd door de plaatselijke PKN-gemeenschap.

Oss heeft een grote Turkse gemeenschap. Die heeft in de jaren '70 de rijksmonumentale watertoren aan de Watertorenstraat voor 1 gulden overgenomen. De toren, waaromheen de feitelijke moskee is gebouwd, vormt een grote financiële last voor de moslimgemeenschap. De inkomsten door de jaarlijkse kerkelijke bijdrage is beperkt en niet toereikend voor het onderhouden van de toren.

Vervolg kerkenvisie

Zoals hiervoor al is aangegeven is het beeld nog niet compleet. Met een aantal kerkeigenaren is nog niet gesproken, alsook dienen dorpsraden, erfgoedorganisaties en andere betrokkenen uitvoeriger te worden gehoord.

Meer tijd nodig

De gemeenteraad heeft weliswaar uitgesproken om voor de begrotingsbesprekingen 2020 met een afgerond visiedocument te komen, door de complexiteit van de problematiek rond de herbestemming en doorontwikkeling van religieus erfgoed in combinatie met specifieke omstandigheden die spelen is er meer tijd nodig. Het gaat hier om de volgende zaken:

1. De parochie van H. Johannes de Doper is nog intern bezig om te bepalen welke kerkgebouwen (op termijn) voor de eredienst behouden kunnen blijven. Zo lang daar geen duidelijkheid over is, is het precair om in een kerkenvisie daar veel over te zeggen. Naar verwachting is het 'gebouwenplan' van de parochie van de H. Johannes de Doper pas op zijn vroegst in het voorjaar van 2020 klaar.
- 2) De bewustwording over het gemeenschappelijk belang van een gemeentelijke kerkenvisie moet nog groeien. Er zijn divergerende en tegenstrijdige belangen bij en tussen stakeholders (o.a. kerkeigenaren, bewonersinitiatieven, erfgoedorganisaties). Voor een kerkenvisie is draagvlak onmisbaar. Het vraagt de nodige tijd om dat voor elkaar te krijgen en tot een vruchtbare samenwerking te komen.
- 3) Er is meer en extra overleg nodig om informatie bij de kerkeigenaren en andere betrokkenen te vergaren. De inventarisaties die we willen maken, willen we voorzien van wezenlijke basisgegevens ten behoeve van de doorontwikkeling en herbestemming van kerkgebouwen.
- 4) De ervaring leert (van gemeenten die eerder een gemeentelijke kerkenvisie hebben opgesteld) dat ca. 1,5 jaar nodig is om tot een voldragen product te komen.

Vanuit de Stuurgroep Religieus Erfgoed Oss zijn we positief over de ontwikkeling die in gang is gezet om een kerkenvisie te komen. Wel is duidelijk, dat er meer tijd nodig zal zijn.

Vervolgfase

In de vervolgfase zal:

- per kerk worden aangegeven wat onder de huidige omstandigheden het toekomstperspectief is, in hoeverre er sprake is van urgentie van aanpak en welke richting daarvoor wordt geadviseerd.
- een omgevingsschets worden gemaakt van de kerkgebouwen waarvan redelijkerwijs kan worden vermoed dat binnen een tijdsbestek van 10 jaar er problemen zich zullen aandienen met betrekking tot de instandhouding van het gebouw.
In die omgevingsschets wordt ingezoomd op aspecten die van belang zijn bij een eventuele doorontwikkeling en herbestemming, zoals het in beeld brengen van de ruimtelijke context rond een kerkgebouw, voorzieningenbehoefte in de buurt etc.
- de uitwerking van de omgevingsschets wordt besproken met de kerkeigenaar, dorpsraad en andere betrokkenen, zodat er een 'gedragen' document tot stand komt. Het doel is dat niet meer op ad hoc-basis hoeft te worden gereageerd op het moment dat er een kerkgebouw vrij komt en dat zo veel mogelijk alle belanghebbenden in het traject zijn gekend. Er wordt een afspraak gemaakt hoe met elkaar wordt omgegaan als kerkgebouwen overcompleet raken.

- een aanzet worden gegeven voor beleidsontwikkeling inzake:
 - a) de rol van de gemeente, waaronder het mogelijk het toekennen van gemeenschapsfuncties aan religieus erfgoed;
 - b) religieus erfgoedtoerisme;
 - c) andere herbestemmingsvormen en -kansen.
- Hieronder worden a) en b) nader toegelicht.

Aandachtspunten – strategische discussie

De instandhouding van monumentaal erfgoed dient een algemeen belang. Dat geldt evenzeer voor religieus erfgoed. Natuurlijk is de eigenaar principaal in dezen, maar de overheid heeft hier ook een zorgtaak. Zorg, niet in de zin om actief kerkgebouwen in stand te gaan houden, maar om bij te dragen aan een goed 'omgevingsklimaat'. Onderscheiden moet worden wat de gemeente wettelijk verplicht is en wat daar naar eigen keuze bovenop gedaan kan worden. Dat vraagt om dialoog en om de betrokken partijen rond het religieus erfgoed met elkaar te verbinden. Met het opstellen van een gemeentelijke kerkenvisie wordt daar aan bijgedragen.

De gemeentelijke zorg kan verder gaan. In welke mate wil de gemeente Oss de instandhouding van religieus bevorderen?

a) de rol van de gemeente w.o. mogelijk het toekennen van gemeenschapsfuncties aan religieus erfgoed

De gemeente heeft een aantal wettelijke taken. Die zullen worden geschetst. Daar bovenop kan de gemeente zelf keuzes maken om verder te gaan. Daarvoor zullen aanbevelingen worden gedaan. Best en bad practices zullen daarbij worden benoemd.

Waar er zich mogelijkheden voordoen om gemeenschapsfuncties te combineren met de erfgoedopgaven zullen wij dat aangeven.

b) bevorderen religieus erfgoedtoerisme

Zoals hiervoor al is aangegeven, bezit Oss bijzonder waardevol erfgoed. Het gaat hier om de kloosters en het daaraan verbonden verhaal van de katholieke enclaves ten tijde van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, de Sint Jan de Doperkerk in Neerlangel met de oudste Romaanse toren in onze provincie, de garnizoenskerk in Ravenstein en de barokke Luciakerk in Ravenstein in combinatie met de bijzondere verhalen die daaraan verbonden zijn, de Maria Magdalenakerk in Geffen met het verfijnde neogotische interieur, de bedevaartkapel in Koolwijk, de prachtige kerkdorpen aan de Maas etc.

Het religieuze landschap optima forma is in Oss aanwezig. Het biedt volop mogelijkheden voor religieus erfgoedtoerisme, zelfs op boven provinciaal niveau. Het verdient aanbeveling om dit uit te werken als onderdeel van het erfgoedtoerismebeleid van de gemeente Oss.

Hoogachtend,

Stuurgroep Religieus Erfgoed Oss,

Roel Augusteijn

Caspar de Bonth

Harry Peters